

คอลัมน์ "จากท่าพระจันทร์ถึงสนามหลวง

ผู้จัดการรายวัน ฉบับวันพฤหัสบดีที่ 10 พฤษภาคม 2544

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ บนเส้นทางสู่ McUniversity

รังสรรค์ ทัศนะพรพันธุ์

ผู้คนในประชาสังคมไทยกำลังจับตามองความขัดแย้งภายในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เกี่ยวกับประเด็นการย้ายคณะวิชาจากวิทยาเขตท่าพระจันทร์ ไปสู่วิทยาเขตรังสิต แต่คงมีคนจำนวนน้อยนักที่จะเข้าใจโดยถ่องแท้ว่า ความขัดแย้งดังกล่าวนี้โดยพื้นฐานแล้วเป็นความขัดแย้งว่าด้วยยุทธศาสตร์การพัฒนา หากกล่าวให้ถึงที่สุด ก็เป็นความขัดแย้งด้านอุดมการณ์

ในขณะที่สังคมเศรษฐกิจโลกมีความขัดแย้งที่เข้มข้นและรุนแรงมากขึ้น ระหว่างกลุ่มผู้สนับสนุนกระแสโลกาภิวัตน์ (Globalization) กับกลุ่มผู้ต่อต้านกระแสโลกาภิวัตน์ (Anti-Globalization) ในสังคมเศรษฐกิจไทย วิวาทะระหว่างฉันทมติแห่งวอชิงตัน (Washington Consensus) ซึ่งยึดกุมยุทธศาสตร์โลกาภิวัตน์พัฒนา กับฉันทมติแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ (Bangkok Consensus) ซึ่งยึดกุมปรัชญาเศรษฐกิจแบบพอเพียง ปรากฏอย่างเด่นชัดยิ่งขึ้น โดยที่ในบางกรณีปะทุเป็นความขัดแย้งที่รุนแรง

ชุมชนวิชาการ ดังเช่นมหาวิทยาลัย ยืนอยู่บนทางแพร่งที่จะต้องเลือกเดิน ระหว่างแนวทางโลกาภิวัตน์กับแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ธรรมศาสตร์ก็ดูจะเดียวกับมหาวิทยาลัยอื่นๆที่ยืนอยู่บนทางแพร่งดังกล่าวนี้เมื่อทศวรรษที่แล้ว แต่แล้วด้วยการนำของผู้บริหารมหาวิทยาลัยซึ่งยึดการเติบโตเป็นสภาวะ ธรรมศาสตร์ก็ถูกลากสู่เส้นทางโลกาภิวัตน์พัฒนา คณะวิชาใหม่ผุดขึ้นราวกับดอกเห็ด เพราะเหตุที่ผู้บริหารมหาวิทยาลัยต้องมนตราแนวความคิดว่าด้วย มหาวิทยาลัยสมบูรณแบบ ซึ่งจะต้องมีคณะวิชาทั้งทางด้านสังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ และวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีโดยครบถ้วน คนเหล่านี้ไม่เชื่อว่า Small Is Beautiful และไม่เคียดเคืองพัฒนาการของมหาวิทยาลัยในมนุษย์พิภพอย่างลึกซึ้ง มองไม่เห็นมหาวิทยาลัยจำนวนมากที่มี 'ความไม่สมบูรณแบบ' แต่มีความแข็งแกร่งทางวิชาการอันยากที่จะหาสถาบันใดเสมอเหมือน ในประการสำคัญผู้บริหารมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ไม่เคยตอบคำถามพื้นฐานได้ว่า จะเร่งตั้งคณะวิชาใหม่เพื่อเป็น 'มหาวิทยาลัยสมบูรณแบบ' ไปทำไมกัน สังคมไทยจะได้ประโยชน์อันใดจากการที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์แปรสภาพเป็น 'มหาวิทยาลัยสมบูรณแบบ' ในรูปแบบ แต่มิใช่

‘มหาวิทยาลัยสมบูรณแบบ’ ในเนื้อหา นอกเหนือจากการทำหน้าที่ ‘โรงพิมพ์ปริญญาบัตร’ หรือ ‘โรงพิมพ์วุฒิปบัตร’

ผู้บริหารมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ในอดีตบางคนมีวิตถกจริตว่า มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ตกต่ำลง โดยพิจารณาจากงบประมาณแผ่นดินที่ได้รับจัดสรร แทนที่จะมองความตกต่ำของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์จากความเสื่อมถอยทางวิชาการ ด้วยเหตุที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ตกอันดับในโครงสร้างงบประมาณอุดมศึกษาของรัฐ การเร่งรัดสู่ ‘มหาวิทยาลัยสมบูรณแบบ’ จึงเป็นยุทธศาสตร์หลักในการกอบกู้สถานะและไต่อันดับงบประมาณแผ่นดิน ประคองว่า อันดับงบประมาณแผ่นดินเป็นดัชนีวัดความเป็นเลิศของมหาวิทยาลัย หากได้ตระหนักว่า ในระยะก่อร่างสร้างคนละใหม่ คณะวิชาที่มีอยู่แล้วต้องสูญเสียงบประมาณอันพึงได้เพื่อปันแก่คณะวิชาที่จัดตั้งขึ้นใหม่ อย่างน้อยที่สุดอัตราการเพิ่มขึ้นของงบประมาณต่ำกว่าอัตราอันพึงได้ เพราะสำนักงบประมาณมิได้แยกพิจารณาการจัดสรรงบประมาณสำหรับคณะวิชาใหม่ในลักษณะ top up เพิ่มเติมจากงบประมาณของคณะวิชาที่มีอยู่เดิม หากแต่พิจารณาวงเงินงบประมาณของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ในกรอบเดียวกับงบประมาณที่จัดสรรให้หน่วยราชการอื่นๆ

มนตราแห่ง ‘มหาวิทยาลัยสมบูรณแบบ’ หลังพอที่จะดูคดง ‘มือปืนรับจ้าง’ และ ‘ขุนพลพเนจร’ ผู้ชั้นอาสามาจัดทำโครงการตั้งคณะใหม่ให้มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ บางคนชั้นอาสาด้วยจิตใจบริสุทธิ์ แต่บางคนมีเข็มมุ่งในการดูซ้ำส่วนเกินทางเศรษฐกิจ โดยที่บางคนมี ‘เกียรติประวัติ’ ในการตั้งคณะใหม่ในมหาวิทยาลัยต่างๆมาก่อนแล้ว จนเสมือนว่า หากผู้บริหารมหาวิทยาลัยทุกแห่งยึดการเติบโตเป็นสรวง ‘มือปืนรับจ้าง’ เป็นอาชีพที่ยั่งยืนได้ ความไม่โปร่งใสในการแต่งตั้งผู้บริหารคณะวิชาใหม่ดูเหมือนจะเป็นลักษณะเด่นของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ อันเคยได้ชื่อว่าดินแดนแห่งธรรม อย่างน้อยที่สุดไม่มีการประกาศรับสมัครเป็นการทั่วไป หากแต่เป็นเรื่องภายในของผู้บริหารมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เพียงไม่กี่คน โดยทั่วไปแล้ว ผู้ชั้นอาสาจัดทำโครงการตั้งคณะวิชาใหม่มักจะได้รับเสนอชื่อเป็นคนบด มีเพียงส่วนน้อยที่ชั้นอาสาแล้ว ขอ ‘ล้างมือในอ่างทองคำ’ อันเป็นประเพณีที่ควรแก่การสรรเสริญ แต่การกำหนดกติกาการเล่นเกมโดยนัยว่า ผู้จัดทำโครงการตั้งคณะวิชาใหม่คณะใดจะได้เป็นคนบดคณะนั้นย่อมกีดกันฐานรากของคณะใหม่ที่จะตั้งขึ้น เพราะมีสิ่งจูงใจในการผลักดันให้มีการตั้งคณะวิชาใหม่ โดยปราศจากการวางรากฐานทางวิชาการ ในบางยุคสมัยถึงกับพยายามตั้งคณะวิชาใหม่โดยบรรจุเป็นวาระจริงในการประชุมสภามหาวิทยาลัย

ความไม่เชื่อเรื่อง Small Is Beautiful และการยึดการเติบโตเป็นสรวง ทำให้คณะวิชาใหม่ที่ตั้งขึ้นมีความอ่อนแอทางวิชาการ และความเปราะบางทางปัญญา ในช่วงแห่งภาวะเศรษฐกิจถดถอย (2523-2529) มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เผชิญกับปัญหาความถดถอยของงบประมาณ ในช่วงที่เกิดภาวะเศรษฐกิจฟองสบู่ (2530-2539) แม้ความจำกัดของงบประมาณจะ

สร้างปัญหาไม่มาก แต่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เสื่อมทรุดในทางวิชาการอย่างสำคัญ อาจารย์จำนวนมากตกต่ำสู่ตลาดหลักทรัพย์และตลาดอสังหาริมทรัพย์ ลอยละล่องไปกับภาวะฟองสบู่ทางเศรษฐกิจ คณะวิชาที่ตั้งขึ้นใหม่ไม่สามารถดึงดูดบุคลากรที่มีคุณภาพ แม้ผู้ที่เคยมีประวัติสอบได้เกรด F ก็ยังสามารถบรรจุเป็นอาจารย์ได้โดยไม่ยาก ภาวะเศรษฐกิจฟองสบู่มีบทบาทสำคัญในการผันทรัพยากรมนุษย์ไปสู่ภาคเศรษฐกิจการเงิน การขาดแคลนโครงสร้างพื้นฐานทางวิชาการ (Academic Infrastructure) และสิ่งอำนวยความสะดวกทางกายภาพ ณ วิทยาเขตรังสิต ทำลายมนตราของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เกือบโดยสิ้นเชิง

การเร่งรัดจัดตั้งคณะวิชาใหม่ โดยมีได้เตรียมความพร้อมด้านโครงสร้างพื้นฐานทางวิชาการ และไม่มีแผนในการผลิตอาจารย์และบุคลากรที่มีคุณภาพอย่างเป็นรูปธรรมไม่เพียงแต่ทำให้คณะวิชาที่จัดตั้งใหม่อ่อนแอทางวิชาการเท่านั้น หากยังทำให้ไม่สามารถพึ่งตนเองทางวิชาการอีกด้วย บางสาขาวิชาแม้จัดตั้งมากกว่าทศวรรษ ยังมีอาจอำนวยความสะดวกเองให้ครบทุกลักษณะวิชาได้ การขาดความใส่ใจในประเด็นการออกแบบเชิงสถาบัน (Institutional Design) โดยเฉพาะอย่างยิ่งกติกาการเล่นเกม (Rules of the Game) เมื่อแรกเริ่มก่อตั้งคณะวิชา แม้ในกรณีสถาบันเทคโนโลยีนานาชาติสิรินธร นับเป็นอุปสรรคสำคัญในการที่ธรรมศาสตร์จะแปรโฉมเป็นมหาวิทยาลัยเพื่อการวิจัย (Research University)

ความอ่อนแอทางวิชาการจะยังคงฝังตัวอยู่ที่ทุ่งรังสิตนานนับชั่วคน อันเป็นผลจากความผิดพลาดในการเร่งรัดตั้งคณะวิชาใหม่ เพราะการแก้ปัญหาความอ่อนแอทางวิชาการที่ผูกติดมากับกำเนิดเป็นเรื่องยากยิ่ง แม้ท่าพระจันทร์เดิมไม่ถึงกับแข็งแกรง แต่ก็ไม่ถึงกับอ่อนแอ แต่แล้วภาวะเศรษฐกิจฟองสบู่ (2530-2539) ก็ทำลายจิตวิญญาณของชุมชนวิชาการที่ท่าพระจันทร์เกือบหมดสิ้น ภาวะเศรษฐกิจฟองสบู่ยังกระทบต่อโครงสร้างบุคลากรของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ด้วย ในแง่นี้ ธรรมศาสตร์มิได้แตกต่างจากหน่วยราชการอื่นๆ ที่คุณภาพของบุคลากรเสื่อมทรามลง

ในช่วงที่เศรษฐกิจฟองสบู่เบ่งบานนั่นเอง (2530-2539) มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์มีเพียงเคลื่อนเข้าสู่กระแสโลกาภิวัตน์เท่านั้น หากยังถูกรอบงำโดยกระบวนการแม็กโดนัลด์นาวิตร (McDonaldization) อีกด้วย ธรรมศาสตร์ผลิตบริการอุดมศึกษาที่มีลักษณะหลากหลายมากขึ้น (Product Differentiation) สนองความต้องการของตลาดมากขึ้น (Marketization) การรัดเข็มขัดทางการคลังในระหว่างปี 2523 – 2529 สร้างปัญหาทางการเงินแก่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เป็นอันมาก ด้วยเหตุที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์มีอำนาจในการประสาทปริญญาบัตรและวุฒิปัตตามกฎหมาย ผู้บริหารทั้งระดับมหาวิทยาลัยและระดับคณะเรียนรู้อการหารายได้จากการใช้อำนาจนี้ กระบวนการแปรปริญญาบัตรและวุฒิปัตให้เป็นสินค้า

(Commoditization) เกิดขึ้นควบคู่กับกระบวนการแปรรูปบริการการศึกษาให้เป็นสินค้า ปรากฏการณ์ดังกล่าวนี้เกิดขึ้นทั่วทั้งระบบอุดมศึกษาของรัฐ หากความต้องการแสวงหารายได้ยังมีมากเพียงใด กระบวนการแปรรูปปริญญาบัตรและวุฒิปัตรให้เป็นสินค้าย่อมเชียวกรากมากเพียงนั้น มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ก็ดูจะเดียวกับสถาบันอุดมศึกษาของรัฐจำนวนมากที่กำลังแปรโฉมเป็น 'โรงพิมพ์ปริญญาบัตร' หรือ 'โรงพิมพ์วุฒิปัตร' ไม่ต้องสงสัยเลยว่า กระบวนการแปรรูปปริญญาบัตรและวุฒิปัตรเป็นสินค้าจะไม่มีผลกระทบต่อคุณภาพและมาตรฐานการศึกษา มีจำเพาะแต่ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ในขณะที่ McDonald ขยายบริการอาหารประเภท 'แตกด่วน ยัดเร็ว' มหาวิทยาลัยของรัฐไทยก็เจริญรอยตาม McDonald ด้วยการขยายการผลิตบริการการฝึกอบรมระยะสั้น แต่ธรรมศาสตร์อาจล้ำหน้ามหาวิทยาลัยจำนวนมากในข้อที่เริ่มจัดระบบเครือข่ายสาขาในลักษณะ Chain Store ดูจะเดียวกับ McDonald ด้วยพัฒนาการเช่นนี้เอง มีช้ำมีนานธรรมศาสตร์จะแปรเปลี่ยนเป็น *McUniversity* อย่างสมภาคภูมิ

ในการก้าวไปสู่ *McUniversity* ผู้บริหารมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์จำเป็นต้องเรียนรู้จาก McDonald อีกมาก ผู้ที่ติดตามศึกษา *McDonaldization Thesis* ย่อมทราบแก่ใจดีกว่า McDonald และธุรกิจ Fast Food ทั้งปวงต้องจัดระบบการบริหารที่เป็นวิทยาศาสตร์ (Scientific Management) มีเป้าหมายในการลดต้นทุนให้อยู่ในระดับต่ำสุดเท่าที่จะเป็นไปได้ (Cost Minimization) อีกทั้งต้องจัดระบบการควบคุมคุณภาพสินค้า (Quality Control) เพื่อมิให้ผลผลิตของสาขาต่างๆ มีคุณภาพแตกต่างกัน หรืออย่างน้อยที่สุดแตกต่างกันไม่มาก

ในขณะที่ความสำนึกด้านต้นทุน (Cost Consciousness) เป็นเรื่องสำคัญในองค์กรธุรกิจสมัยใหม่ แต่มหาวิทยาลัยของรัฐไทย รวมทั้งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ หาได้มีสำนึกด้านนี้ไม่ เพราะเงินที่ใช้จ่ายมิใช่เงินของตนเอง การใช้ทรัพยากรอย่างฟุ่มเฟือยปรากฏให้เห็นโดยทั่วไป ทั้งไม่ปรากฏว่ามีความพยายามในการจัดระบบบัญชีต้นทุน (Cost Accounting) เพื่อให้มีการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ

การบริหารมหาวิทยาลัยในบางยุคสมัยยึดถือคติทางไสยศาสตร์ และมีอาจกล่าวอ้างได้ว่าการบริหารอย่างเป็นวิทยาศาสตร์ แม้แผนการย้ายท่าพระจันทร์ไปรังสิตก็หาไม่มีการศึกษาอย่างเป็นวิทยาศาสตร์ไม่ การเร่งรัดย้ายประชาคมท่าพระจันทร์ไปรังสิตกระทำดูจะดูดีกับการเร่งรัดตั้งคณะวิชาใหม่ดังที่เคยทำมา ความดูถูกลงมีมากถึงกับขอแปลงงบประมาณแผ่นดินที่ควรจะใช้ไปในการก่อสร้างศูนย์บริการวิชาการและการประชุมนานาชาติ (เนื่องในมหามงคลวโรกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชเสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติครบ 50 ปีเมื่อ

วันที่ 9 มิถุนายน 2539) เพื่อนำมาใช้ก่อสร้างอาคารรองรับการย้ายถิ่นฐานของผู้คนจากท่าพระจันทร์

ตัวอย่างของการบริหารอย่างไม่เป็นวิทยาศาสตร์ยังดูได้จากการก่อสร้างหอสมุดปรีดี พนมยงค์และอาคารโรงอาหารใหม่ ทั้งๆที่อาคารหลังยังมีได้เปิดใช้ ผู้บริหารมหาวิทยาลัยชุดเดียวกับที่ตัดสินใจก่อสร้างอาคารเหล่านี้กลับตัดสินใจที่จะย้ายท่าพระจันทร์ไปรังสิตงบประมาณแผ่นดินที่ควรจะใช้ก่อสร้าง Resource Center ณ ทูંગรังสิต เมื่อถูกผันมาใช้ที่ท่าพระจันทร์ยอมทำให้ประชาคมรังสิตสูญเสียโอกาสในการใช้ประโยชน์จาก Resource Center ที่ได้สร้าง บัดนี้ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ต้องของงบประมาณแผ่นดินเพื่อสร้าง Resource Center ใหม่ ณ ทูંગรังสิต รองรับกรอพยพผู้คนจากท่าพระจันทร์ โดยที่หอสมุดปรีดี พนมยงค์ยังมีได้ใช้ประโยชน์อย่างเต็มที่

ลัทธิการเติบโตเป็นเอก (Expansionism) สร้างความมหัสจรรย์ทางเศรษฐกิจแก่เอเชียตะวันออก แต่การเติบโตที่ปราศจากคุณภาพนำมาซึ่งวิกฤติการณ์ทางเศรษฐกิจครั้งร้ายแรงในปี 2540 ลัทธิการเติบโตเป็นเอกทำให้ธรรมศาสตร์เป็น 'มหาวิทยาลัยสมบูรณแบบ' ในรูปแบบแต่การเติบโตที่ปราศจากคุณภาพสร้างความอ่อนแอทางวิชาการทั้งที่ทู้งรังสิตและท่าพระจันทร์และทำให้ธรรมศาสตร์มีอาจเป็น 'มหาวิทยาลัยสมบูรณแบบ' ในเนื้อหา

ธรรมศาสตร์จะเลือกเดินบนเส้นทางตามยุทธศาสตร์การพัฒนาที่ยึดกุมลัทธิการเติบโตเป็นเอก และเลือกเดินแนวทางวิถีแห่งตลาดเพื่อเป็น 'โรงพิมพ์ปริญญาบัตร' และ McUniversity ในรูปแบบต่อไปหรือไม่ มิใช่อำนาจสิทธิขาดของผู้บริหารมหาวิทยาลัย หากแต่ต้องรับฟังความเห็นมีจำเพาะจากประชาคมธรรมศาสตร์ หากยังรวมประชาสังคมไทยอีกด้วย ในเมื่อทรัพยากรทางการเงินที่ธรรมศาสตร์ใช้มาจากงบประมาณแผ่นดินเป็นส่วนใหญ่